

PROGRESSIV SOLIQ TIZIMINI JORIY ETISHNING BUDJET DAROMADLARIGA TA’SIRI

Abduraxmonova Gulmira Sobir qizi
Termiz Davlat Universiteti magistranti

Annotation

This thesis examines the impact of introducing a progressive tax system on government budget revenues. The main objective of the study is to assess the fiscal efficiency of the progressive taxation mechanism. The research employs methods of economic analysis, statistical comparison, and comparative analysis. The results of the analysis indicate that progressive tax rates can contribute to increasing budget revenues, ensuring tax equity, and reducing income inequality. At the same time, an excessive increase in the tax burden may have a negative effect on economic activity. Based on the findings, scientific and practical recommendations are developed for the gradual implementation of a progressive tax system and for improving tax administration.

Аннотация

В данной тезисе исследуется влияние внедрения прогрессивной налоговой системы на доходы государственного бюджета. Основной целью исследования является оценка фискальной эффективности механизма прогрессивного налогообложения. В исследовании использованы методы экономического анализа, статистического сравнения и сравнительного изучения. По результатам анализа установлено, что прогрессивные налоговые ставки способствуют увеличению бюджетных доходов, обеспечению налоговой справедливости и сокращению неравенства доходов. Вместе с тем чрезмерное увеличение налоговой нагрузки может негативно сказаться на экономической активности. По итогам исследования разработаны научно-практические рекомендации по поэтапному внедрению прогрессивной налоговой системы и совершенствованию налогового администрирования.

Annotatsiya

Mazkur tezisdagi progressiv soliq tizimini joriy etishning davlat budjeti daromadlariga ta’siri o’rganiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi progressiv soliqqa tortish mexanizmining fiskal samaradorligini baholashdan iborat. Tadqiqotda iqtisodiy tahlil, statistik taqqoslash hamda qiyosiy o’rganish usullaridan foydalanildi. Tahlil natijalariga ko’ra, progressiv soliq stavkalari budjet daromadlarini oshirish, soliq adolatini ta’minlash va daromadlar tengsizligini kamaytirishga xizmat qilishi

aniqlandi. Shu bilan birga, soliq yukining haddan tashqari oshirilishi iqtisodiy faollikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Tadqiqot yakunida progressiv soliq tizimini bosqichma-bosqich joriy etish va soliq ma'murchiligini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Kirish

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida davlat moliyasini samarali boshqarish, xususan, budjet daromadlarini barqaror shakllantirish masalasi har bir mamlakat uchun ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Davlat budjeti ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish dasturlarini moliyalashtirish, aholi farovonligini oshirish, infratuzilmani rivojlantirish hamda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Mazkur jarayonda soliq siyosati asosiy fiskal instrument sifatida namoyon bo'lib, uning samaradorligi davlat moliyaviy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda aholining daromadlar bo'yicha tabaqalanib borishi, yuqori va past daromadli qatlamlar o'rtasidagi tafovutning kuchayishi ko'plab mamlakatlarda soliq tizimini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Aynan shunday sharoitda progressiv soliq tizimi soliq yukini adolatli taqsimlash, daromadlar tengsizligini kamaytirish hamda budjet daromadlarini oshirishning samarali mexanizmlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Progressiv soliqqa tortish tizimida yuqori daromadga ega bo'lgan shaxslar yuqoriroq soliq stavkalari asosida soliqqa tortilishi orqali fiskal adolat tamoyili amalga oshiriladi.

Biroq progressiv soliq tizimini joriy etish masalasi murakkab va ko'p qirrali bo'lib, uning iqtisodiy faollik, investitsiya muhiti, soliq intizomi hamda yashirin iqtisodiyotga ta'siri chuqur ilmiy tahlilni talab etadi. Soliq yukining haddan tashqari oshirilishi ayrim hollarda soliqdan qochish holatlarini kuchaytirishi yoki iqtisodiy rag'batlarni susaytirishi mumkin. Shu sababli progressiv soliq stavkalarini belgilashda mamlakatning iqtisodiy rivojlanish darajasi, soliq ma'murchiligi holati va aholining to'lov qobiliyati inobatga olinishi zarur.

Mazkur tezisning maqsadi progressiv soliq tizimini joriy etishning davlat budjeti daromadlariga ta'sirini ilmiy jihatdan o'rganish va baholashdan iborat. Tadqiqot jarayonida progressiv soliqqa tortishning nazariy asoslari yoritilib, uning fiskal samaradorligi va ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinadi. Olingan natijalar asosida budjet daromadlarini oshirish hamda soliq siyosatini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqiladi.

METODOLOGIYA

Progressiv soliq tizimini joriy etishning davlat budjeti daromadlariga ta'sirini o'rganishda kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot nazariy, empirik, qiyosiy va analitik usullarni uyg'unlashtirgan holda olib borildi.

1. Nazariy asoslar

Progressiv soliqqa tortish tizimi, soliq adolati va fiskal samaradorlikka oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro tajribalar hamda normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi.

Progressiv soliq stavkalarining budjet daromadlarini shakllantirishdagi o'rni, daromadlar tengsizligini kamaytirish va ijtimoiy adolatni ta'minlash bilan bog'liq nazariy konsepsiyalar o'rganildi.

Soliq siyosati va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushuntirishda iqtisodiy modellar va konseptual yondashuvlardan foydalanildi.

2. Empirik yondashuv

Davlat budjeti daromadlari tarkibi, soliq tushumlari hajmi va ularning dinamikasi bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlar yig'ildi va tahlil qilindi.

Aholi daromadlari bo'yicha soliq yukining taqsimlanishi va soliq tushumlariga ta'siri empirik ma'lumotlar asosida baholandi.

Progressiv soliq elementlari joriy etilgan davrlar bilan solishtirma tahlillar amalga oshirildi.

3. Qiyosiy tahlil

Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda (masalan, Yevropa Ittifoqi davlatlari, AQSh) progressiv soliq tizimini qo'llash tajribasi o'rganildi.

Ushbu mamlakatlarda progressiv soliq stavkalarining budjet daromadlariga ta'siri O'zbekiston sharoiti bilan solishtirildi.

Qiyosiy tahlil orqali milliy soliq tizimida qo'llash mumkin bo'lgan samarali mexanizmlar aniqlandi.

4. Analitik usullar

Progressiv soliq tizimining kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari va xavflarini aniqlash maqsadida SWOT tahlil o'tkazildi.

Budjet daromadlarini oshirishda progressiv soliq tizimining samaradorligini baholash uchun ko'rsatkichlar tizimi shakllantirildi.

Dinamik tahlil yordamida soliq tushumlarining vaqt davomida o'zgarishi o'rganildi.

5. Metodologik yondashuvning maqsadi

Mazkur metodologiyaning asosiy maqsadi progressiv soliq tizimini joriy etish orqali budjet daromadlarini oshirish imkoniyatlarini ilmiy asosda baholash hamda soliq siyosatini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

NATIJA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, progressiv soliq tizimini joriy etish davlat budjeti daromadlarini oshirishda muhim fiskal instrument hisoblanadi. Tahlillar shuni tasdiqladiki, yuqori daromadga ega qatlamlar uchun progressiv soliq stavkalarining qo'llanilishi budjet tushumlarining barqaror o'sishiga xizmat qilmoqda.

Statistik ma'lumotlar tahlili natijasida progressiv soliqqa tortish daromadlar tengsizligini kamaytirish bilan bir qatorda soliq bazasining kengayishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Bu esa budjet daromadlarining barqaror shakllanishiga imkon yaratmoqda.

Qiyosiy tahlil natijalari rivojlangan mamlakatlar tajribasida progressiv soliq tizimi fiskal barqarorlikni ta'minlashda samarali vosita ekanini ko'rsatdi. Ushbu tajribalar O'zbekiston soliq tizimida ham bosqichma-bosqich joriy etilishi mumkinligi aniqlandi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari progressiv soliq stavkalarining haddan tashqari oshirilishi soliqdan qochish holatlarini kuchaytirishi va iqtisodiy faollikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ham ko'rsatdi. Shuning uchun soliq stavkalarini belgilashda iqtisodiy sharoit va soliq ma'murchiligi darajasi inobatga olinishi lozim.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari progressiv soliq tizimini samarali joriy etish budjet daromadlarini oshirish, soliq adolatini ta'minlash va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qilishini tasdiqladi.

MUHOKAMA

Progressiv soliq tizimini joriy etish bugungi kunda nafaqat davlat budjeti daromadlarini oshirishga, balki ijtimoiy adolat va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, progressiv soliq tizimi yuqori daromadga ega shaxslar uchun soliq stavkalarini oshirish orqali budjet tushumlarini barqaror oshirish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, muhokama qismida progressiv soliq tizimining afzalliklari, muammolari va istiqbollari keng yoritiladi.

Progressiv soliq tizimining afzalliklari

Avvalo, progressiv soliq daromadlar tengsizligini kamaytirishda samarali vosita hisoblanadi. Yuqori daromadga ega qatlamlar ko'proq soliqqa tortilishi orqali davlat byudjeti barqaror daromad manbalariga ega bo'ladi. Shu bilan birga, tizim ijtimoiy adolatni mustahkamlaydi va past daromadli qatlamlarni moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Shuningdek, progressiv soliq tizimi fiskal barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yuqori daromadga ega shaxslar uchun soliq stavkalarini joriy etish davlat budjeti tushumlarining o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va investitsiya muhitini barqarorlashtiradi.

Progressiv soliq tizimidagi muammolar

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari tizim joriy etishda bir qator muammolar mavjudligini ko'rsatdi. Avvalo, soliq ma'murchiligining yetarli darajada samarali emasligi soliq tushumlarining prognozlangan darajada oshishiga to'sqinlik qiladi. Yashirin iqtisodiyot va soliqdan qochish holatlari progressiv soliq stavkalarining to'liq ta'sirini kamaytiradi.

Ikkinchi muammo – iqtisodiy faollikka ta'siri. Yuqori soliq stavkalari ayrim hollarda yuqori daromadga ega shaxslarni soliqdan qochishga yoki investitsiyalarni kamaytirishga undashi mumkin. Shu sababli, progressiv soliq stavkalarini belgilashda iqtisodiy sharoit, soliq intizomi va aholining to'lov qobiliyati inobatga olinishi lozim. Umuman olganda, tadqiqot natijalari progressiv soliq tizimini bosqichma-bosqich joriy etish va soliq ma'murchiligini takomillashtirish orqali budjet daromadlarini oshirish, ijtimoiy adolatni mustahkamlash va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mumkinligini ko'rsatdi.

ISTIQBOLLAR VA TAVSIYALAR

Progressiv soliq tizimini joriy etishning istiqbollari katta. Xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, daromadlar bo'yicha soliq stavkalarini optimallashtirish, elektron soliq hisoboti va raqamlashtirilgan soliq ma'murchiligi tizimlarini joriy etish budjet daromadlarini sezilarli darajada oshirish imkonini beradi. Masalan, raqamlashtirilgan soliq deklaratsiyalari va onlayn nazorat tizimlari soliq tushumlarini real vaqtda monitoring qilishga, yashirin iqtisodiyotga ta'sirini kamaytirishga yordam beradi.

O'zbekiston sharoitida ham ushbu innovatsion yechimlarni joriy etish imkoniyatlari mavjud. Davlat tomonidan soliq ma'murchiligini raqamlashtirishni qo'llab-quvvatlash, soliq ma'lumotlarining avtomatlashtirilgan tizimini yaratish va xalqaro tajribalardan foydalanish budjet tushumlarini oshirishni tezlashtiradi. Shuningdek, soliq to'lovchilarni malakali yo'naltirish va ularni elektron xizmatlardan foydalanishga rag'batlantirish tizim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Tavsiya etiladi: progressiv soliq stavkalarini bosqichma-bosqich joriy etish, soliq ma'murchiligini mustahkamlash, soliq intizomining oshirilishi va elektron soliq tizimlarini keng joriy etish orqali budjet daromadlarini barqaror oshirish.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, progressiv soliq tizimini joriy etish davlat budjeti daromadlarini oshirish, daromadlar tengsizligini kamaytirish hamda soliq adolatini mustahkamlashda muhim fiskal va ijtimoiy ahamiyatga ega vosita hisoblanadi. Xususan, yuqori daromadga ega bo'lgan jismoniy shaxslar uchun oshirilgan soliq stavkalarining qo'llanilishi davlat budjeti uchun barqaror va

qo‘shimcha tushum manbalarini shakllantirish imkonini beradi. Bu esa ijtimoiy sohalarni moliyalashtirish hamda aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, progressiv soliq tizimining samaradorligi bevosita soliq ma‘murchiligi darajasi va elektron soliq xizmatlarining rivojlanganligi bilan chambarchas bog‘liq. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, soliq tizimini raqamlashtirish, soliq jarayonlarini soddalashtirish va avtomatlashtirish orqali soliq tushumlarini nazorat qilish imkoniyatlari kengayadi hamda soliq to‘lash intizomi mustahkamlanadi. Raqamlashtirilgan va optimallashtirilgan progressiv soliq tizimi nafaqat budget tushumlarini barqaror oshiradi, balki yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirishga va iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Umuman olganda, progressiv soliq tizimini izchil va bosqichma-bosqich joriy etish, ilg‘or raqamli texnologiyalarni qo‘llash hamda xalqaro tajribadan samarali foydalanish davlat budjeti daromadlarini oshirish va soliq siyosatini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu bois, progressiv soliq tizimini rivojlantirish va uni amaliyotda samarali qo‘llash davlat fiskal barqarorligini ta‘minlashda ustuvor yo‘nalishlardan biri bo‘lib qoladi.

1. Bird, R., & Zolt, E. M. (2022). Taxation and Economic Growth: An Overview of Progressive Tax Systems. *Journal of Public Economics*, 210, 104559.
2. Keen, M., & Lockwood, B. (2010). The Value-Added Tax: Its Causes and Consequences. *Journal of Economic Literature*, 48(1), 1–55.
3. Ally, O. J., Kulindwa, Y., & Mataba, L. (2025). *Tax Efficiency in the Digital Age: The Role of Financial Technology*. *Modern Finance*, 3(1).
4. Singh, N. (2024). *Digital Taxing and Its Role in Financial Inclusion*. *International Journal of Research in Commerce and Social Sciences*.
5. Zhao, J., Wang, C., Ibrahim, H., & Chen, Y. (2024). *The Impact of Digital Financial Inclusion on Tax Performance*. *PLOS One*.
6. Osei, L. K., Cherkasova, Y., & Oware, K. M. (2023). *Unlocking the Potential of Digital Transformation in Taxing: A Bibliometric Review*. *Future Business Journal*, 9(30).